

OSNOVNE ODREDNICE POEZIJE IWANA GOLLA

MIRJANA PALJETAK

Postoje pjesnici koji su hirovitom igrom slučaja s nepravom zapostavljeni, ponešto zaboravljeni, i reklo bi se, koji još čekaju negdje u pretincima da ih »otvorimo« kako bi nam pokazali bogatstvo svoga sadržaja. Jedan od takvih je i Iwan Goll.

Kada se god piše o tom ekspresionističkom pjesniku, neizostavno je potrebno istaknuti da je on pjesnik i njemačkog i francuskog književnog izraza (a pisao je i na engleskom), kozmopolit koji nije imao svoje domovine i koji je u simboličnoj ličnosti Ivana bez Zemlje uspješno utjelovio svoju sudbinu. I on sam, govoreći o sebi, iznosi te podatke kao najbitnije.¹

Posve je shvatljivo da su navedene činjenice znatno utjecale na Golla i odredile poetsku viziju ovog osamljenika i lutaoca unatoč vlastitoj volji, čovjeka čiji su korijeni iščupani iz tla, te on cijeli svoj život poput Ahasvera² traži spokoj, ne nalazeći ga ni na zemlji³ ni u sebi samom.⁴

¹ Kurt Pintus je 1920. godine zatražio od pjesnika koje je predstavio u svojoj poznatoj ekspresionističkoj antologiji *Menschheitsdämmerung* biografske podatke. Goll je o sebi napisao sljedeće: »Iwan Goll hat keine Heimat: durch Schicksal Jude, durch Zufall in Frankreich geboren, durch ein Stempelpapier als Deutscher bezeichnet. Iwan Goll hat kein Alter: seine Kindheit wurde von entbluteten Greisen aufgesogen. Den Jüngling meuchelte der Kriegsgott. Aber um ein Mensch zu werden, wie vieler Leben bedarf es. Einsam und gut nach der Weise der Schweigenden Bäume und des stummen Gesteins: da wäre er dem Irdischen am fernsten und der Kunst am nächsten«.

(Albert Soergel — Curt Hohoff, *Dichtung und Dichter der Zeit*, Düsseldorf, A. Bagel, 1964. Bd. II, str. 466.

² Motiv Ahasvera obradio je Goll u svojim pjesmama poistovjećujući sebe s tom mitskom ličnosti.

³ Iwan Goll rođen je u St. Diéu 29. 3. 1891. Nakon smrti oca preselio je s majkom u Metz, gdje je pohađao gimnaziju. Studirao je u Strassburgu i tamo je i promoviran u doktora filozofije. Kad je izbio prvi svjetski rat, odlazi u Zürich. 1917. sreće Claire Studer, prijateljuje sa Stefanom Zweigom i J. Joyceom, R. Rollandom i francuskim pacifistima. 1919. sele Iwan i Claire u Paris. 1939. emigriraju u New York. 1947. vraćaju se u Paris. Goll je umro od leukemije 27. 2. 1950.

⁴ U času krize napisao je Goll 1932. godine na jednom papiriću koji je pronaden u njegovom stolu: »Erinnere Dich, wie es in meinen Füßen zapelt: diese Füße der ewigen Juden, die die Wanderschaft nicht vergessen können! Wie es in meinen Augen unruhet, zwischen zwei Heimaten ewig der Heimatlose, zwischen Mädchen und Mann, zwischen Glaube und Fäulnis, zwischen Sehnsucht und Langweile«. (Iwan Goll — Claire Goll, *Briefe*, Mainz — Berlin, F. Kupferberg, 1968. str. 87)

Goll traži mjesto gdje se može ostvariti i kao čovjek i kao pjesnik i dati svoj odgovor na vječno pitanje o smislu ljudskog postojanja.

Naravno, odgovor na to pitanje nije bio određen samo njegovim neobičnim ljudskim ustrojstvom već i složenim predratnim i ratnim zbivanjima koja su obilježila cjelokupno stvaralaštvo onoga vremena i prouzrokovala »duhovno razorenje« čovječanstva i literature.⁵ Pjesnik te epohe ne smatra se više središtem svijeta,

»Er spricht als Machtloser zu einer unseligen, harten Zeit in einer Sprache, die sie hören muss. Da alle geistigen und materiellen Ordnungen durchlöchert sind, hält er sich an den einzigen unzweifelhaft übrig gebliebenen Wert: an den Menschen (spac. M. P.) in seiner Erniedrigung und Verlassenheit. Er nimmt dessen Verzweiflung in sich auf, weil er weiss, das ein Gericht über die Welt hinweggegangen ist und dass auch auf ihm selbst eine Schuld liegt. Nur die Versenkung in das leidende Menschengesicht, die Wiederherstellung seiner Heiligkeit kann ihn noch rechtfertigen, weil er auch entehrt ist«,

/»On govori kao nemoćan zlosretnom, okrutnom vremenu jezikom koji ono mora čuti. Budući su svi duhovni i materijalni poreci probijeni, drži se on jedine nesumnjive preostale vrijednosti: čovjeka (spac. M. P.) u njegovu poniženju i napuštenosti. On preuzima njegov očaj, jer zna, da je osuda pala na svijet, a da i u njemu samom leži krivnja. Uranjanje u patničko ljudsko lice, ponovno uspostavljanje njegove svetosti, može ga još samo opravdati, jer je i on obećšaćen«. (Prev. M. P.)/

kaže za njega Walter Muschg.⁶

Ideja o »čovječnosti« (*Menschlichkeit*) zaokupila je i Iwana Golla, pa se on u mnogim svojim pjesmama obraća čovjeku, čovjeku u bijedi, izgnanima i proganjanima u građanskom društvu, slavi radnika, pjeva radničkim vođama, vjeruje u bratstvo svih ljudi na zemlji.

U poemi »Der Panama-Kanal«, nastaloj 1912. godine, uzvikuje:

Und wenn diese Tore sich öffnen werden
Wenn zwei feindliche Ozeane mit Gejubel sich küssen —
O dann müssen
Alle Völker weinen auf Erden.
Alles was dein ist, Erde, wird sich nun Bruder nennen,

i nešto dalje dodaje:

Jeder Mann ein Bruder, den man schnell erkennt,
.....
Auch die Augen aller trinken Brüderschaft
Aus der Weltliebe unendlich tiefer Schalle:

⁵ »Lange bevor die Städte bombardiert wurden, spielte sich eine geistige Zerstörung der Menschheit ab, deren Folgen schwerer zu beseitigen sind als die Schutthaufen zerschossener Stadtquartiere. Auch die Krise der Dichtung ist nicht bloss politischer Natur, sie ist von innen heraus aufgebrochen. Im Schicksal der Dichter zeichnet sich die Lebensfrage der Dichtung selber ab«. (Walter Muschg, *Die Zerstörung der deutschen Literatur*, Bern, Francke, 1958, str. 28)

⁶ *Ibid.*, str. 39

U pjesmi »Elegie der Ausziehenden« iz zbirke *Requiem. Für die Gefallenen von Europa* (1915/16) posvećene R. Rollandu, Goll se ovako obraća svojim suvremenicima:

O ihr hymnischen Menschen, Jünglinge meiner Zeit:
Warum beraubt ihr die Erde von eurer Herrlichkeit?

U časopisu *Die Aktion*, Berlin, 1. II 1919, objavljuje pjesmu u povodu smrti Karla Liebknechta⁷ »Litanei zu Liebknechts Tod«.

Nun, Freund, sind alle Lebenden dir Knechte.
Nun, Liebender, stirbst du, der Welt geliebter!
Ave, Liebknecht.

Christ-Präsident am Kruzifix der Siegessäulen,
Dein Parlament die Menschen, die in Kerker heulen.
Ave, Liebknecht.

⁷ Karl Liebknecht je kao i Rosa Luxemburg bio suradnik časopisa *Die Aktion*. Njegovu su smrt obilježili mnogi pjesnici. Zagrebački ekspresionistički časopis *Plamen*, god 1/1919, br. 3, donio je više priloga posvećenih Karlu Liebknechtu. U njemu je objavljena i pjesma Miroslava Krleže »Veliki petak 1919. Karlu Liebknechtu u spomen«:

O Veliko Bezglavo Nešto, prokletu ime tvoje,
u sve veke vekova!

Krvavi čavli opet čoveču ruku gnoje,
a zloguka ptica tmine mrtvačku pesan poje.

Zloguka ptica tmine, slepa ptica sova.

O Veliko Bezglavo Nešto, prokletu ime tvoje
u sve veke vekova!

U borbi s krdom lažnih i krivih bogova
pao je čoveči Sin.

Krstove svoje je golgotski zabio cirkus
iz gubave Judeje u carski Berlin.

U krvavom uzničkom svetlu crvene pandurske lampe,
što može hrvatski čovek?

On hrvatske guta suze.

Slanu i gorku sol.

Ideal hoće li beli prezren i popljuvan, gol,
razapet biti dovek?

U krvavom uzničkom svetlu crvene pandurske lampe
što može hrvatski čovek,

na Evropski Veliki Petak?

Kad Sina Čovečeg kolju, rane mu žgu i deru,

na glavu mu siplju kletvu i kamen i metak,
na oblačni, crni, evropski Veliki Petak.

Kad trese se krvava kugla zemlja,
od Pekinga do Rima, od Transvaala do Kremlja.

Hrvatski čovek posmrtni žižak pali,

Karmine tužne pije i razbito peva:

jedna je glava opet kô krvavo seme pala.

Na jarbolu lađe su opet pribili admirala.

Al' Ništa!

Sviće.

Internacionala.

Europa kniet, und alle Zeiten knien,
Das Velodrom Paris, das Karussell Berlin.
Ave, Liebknecht.

Dein Totentanz: balkanische Krawalle,
Der Tower Staub. Washingtons Meeresgalle.
Ave, Liebknecht.

Im Hradschin stöhnt die feile Lüge schon.
Mailand, Basilika, Proletenlohn.
Ave, Liebknecht.

Von Moskau fällt purpurner Trommelschlag.
Dein Moabit ersteht im jüngsten Tag.
Ave, Liebknecht.

Gesteilte Leiche, Statue der Massen,
Nie wieder wird das Leben von dir lassen.
Ave, Liebknecht.

Dich schlug der deutsche Hass, der Dumheit Hass,
O Liebesknecht, du lächle nur und lass.
Ave, Liebknecht.

Die heilige Madonna der Idee,
Die Menschenschwester weilt in deinen Weh.
Ave, Rosa.

Die Schwesternmenschheit lebt, das Gottgeschlecht.
Sie kniet, sie deiner Demut Liebesknecht.
Ave Liebknecht.

Radničkom maju namijenio je pjesmu »Erster Mai in Paris 1920«, koju je objavio u *Zenitu* 1921. godine.⁸

Ljubav za čovjeka uvijek je zauzimala središnje mjesto u Gollovu stvaranju, ali je nakon prvog svjetskog rata njegova vjera u »novog čovjeka« i »čovječnost« uvelike pokolebana, vizija »bratstva« raspršena stvarnošću, a misija pjesnika-pjevača kako ga je Goll zamišljao, promašena. Tu deziluziju izrazio je Goll u drugoj verziji⁹

⁸ Spominjući *Zenit* treba naglasiti da je Iwan Goll bio neko vrijeme, zajedno s Ljubomirom Micićem osnivačem te revije, koja je izlazila u Zagrebu i Beogradu od 1921. do 1926. godine, saurednik i teoretičar zenitizma. Zajedno su objavili i *Manifest zenitizma (Zenit, 1921)*. »Može se pretpostaviti da bi se zenitizam duže kolebao u sferama ekspresionizma — da nije bilo Ivana Golla. On je točnije mogao da osjeti da *Der Expressionismus stirbt* jer je personificirao njegove svetske domete. (...) U dva članka *Der Expressionismus stirbt* i *Reč kao počelo*, sa podnaslovom *Pokušaj nove epizode*, Ivan Gol je označio nove pesničke vokacije u odnosu na ekspresionizam, a istovremeno definisao poglede na zenitističku poeziju«. (Zoran Markuš, »Zenitistička poezija«, *Delo*, br. 8/1975, str. 1220.)

⁹ Druga verzija ciklusa *Der neue Orpheus* je iz 1923. godine i ona se razlikuje od one prve iz 1918. godine, koja završava ovako:

»Keiner war mehr allein. Nie wieder allein. Die Völker auferstanden in diesem kristallinen Dom.
Der Himmel war niedergekommen. Die Menschen küssten sich.
Fern in Nacht und Geschichte lag die tägliche Unterwelt. Orpheus der Befreier sang. Er führte die Menschheit hinaus zur Absolution«.

svog ciklusa *Der neue Orpheus*, gdje se »vječni pjesnik svijeta« Orfej odnosno Iwan Goll, uzaludno osvrće za Euridikom, koja je ovaj put čovječanstvo:

Eurydike: die unerlöste Menschheit!
 Und Orpheus sieht sich um
 Er sieht sich um — und will sie schon umarmen
 Zum letzten Mal aus ihrem Orkus holen:
 Er streckt die Hand
 Er hebt die Stimme
 Umsonst! Die Menge hört ihn schon nicht mehr
 Sie drängt zur Unterwelt zum Alltag und zum Leid zurück!
 Orpheus allein im Wartesaal
 Schiesst sich das Herz entzwei!

Iz ruševina toga duhovnog potresa, napuštajući ekspresionističke tokove, nastavlja Goll svoja traženja. Kao što je ekspresionizam kao pravac u svojoj teoriji i u svom programu nejedinstven, tako je i Goll u svom pjesničkom traženju vrlo slojevit, dotiče se raznih književnih strujanja,¹⁰ ujedinjujući u svom opusu mnoge karakteristične značajke poezije svoga vremena, u prvom redu antitetičnost: ljubav za čovječanstvo i osjećaj osamljenosti, subjektivizam i kozmičnost, eternizam i prolaznost, intelektualizam i mitičnost, arhaični primitivizam i artistsčku rafiniranost.

Te i slične antiteze daju zbunjujuću sliku poezije kojoj pripada i Gollova, ali ukazuju i na krajnju napetost unutar književnog strujanja i u psihi samog književnika. Na temelju svega toga i mogla je nastati tako osebujna i individualistična poezija kakva je Gollova.

Iako se okušavao na raznim književnim poljima,¹¹ težište njegova stvaranja leži u poeziji kojom počinje i završava njegov stvaralački razvoj, posebno u ljubavnoj poeziji, u kojoj je osim svog vlastitog, prepoznatljivog izraza, našao i svoje ljudsko utočište.¹² U jednoj od *Malajskih ljubavnih pjesama*,¹³ Goll spoznaje:

¹⁰ Iako je teško odrediti definitivnu pripadnost poezije Iwana Golla jednomu smjeru, ipak možemo odrediti tri faze u njegovu stvaranju kao najznačajnije: prvi period, kad je kao ekspresionistički pjesnik okrenut čovjeku i problemima čovječanstva, drugi, nadrealistički period snovidenja, i posljednji period okultističkog i kabalističkog hermetizma.

¹¹ Goll se oledao i kao esejist, romanopisac, scenarist i dramatičar. Od romana mu je poznatiji *Die Eurokokke* (1927) i *Lucifer vieillissant* (1934), a od drama *Methusalem oder der ewige Bürger* (1922) i *Der Ungestorbene* (1918 i 1920).

¹² »Unbehaust, gejagt, ein Opfer in der fremden, anonymen Zeit, ein »Jean sans Terre«, birgt er sich in den Verzauberungen seiner im Wort geschaffenen visionären Welt; er weiss, ein unbegrenzbarer Liebender, in der Liebe seine Zuflucht geöffnet«. (Fritz Martini, *Deutsche Literaturgeschichte*, Stuttgart, A. Kröner, 1965, str. 580)

¹³ Zbirka *Malaiische Liebeslieder* nastala je u razdoblju između 1932. i 1934. godine na njemačkom jeziku i te su pjesme, čije je rukopise posjedovala Paula Ludwig, tiskane prvi put tek 1967. godine. Dio pjesama bio je preveo

Erst seit du mich kennst
Kenn ich mich selbst.

Gollov životni put i njegovo stvaralaštvo nerazrješivo su isprepleteni, a između njegove ljubavi i ljubavne poezije može se staviti znak jednakosti. Kako je ljubav, međutim, u svojoj suštini uvijek dvoznačna, ona čovjeka približava drugomu biću, a istodobno ga i osamljuje i odvaja od drugih, tako se ni Goll nije oslobodio vječnog pratioca: *osamljenosti*.

Iz osjećanja beskrajne ljubavi i osamljenosti koja ide do kozmičke, iz njihove suprotnosti i njihova prožimanja nikle su najljepše Gollove pjesme, bogate iznenađujućim i slikovitim usporedbama i njemu svojstvenim, tzv. genitivnim metaforama, koje su bitne odlike njegova pjesničkog jezika.

»Da Goll im Gegensatz zu den französischen Dichtern durch den deutschen Expressionismus geformt war, erscheint sein Surrealismus nicht so überraschend. Berühmt wurde er durch die Anwendung der *Genitivmetaphern* (M. P.); aber er hütete sich, sie bis zur »automatischen« Beliebtheit zu benutzen: Immer bleiben assoziative, psychologische und psychoanalytische Zusammenhänge gewahrt, besonders in der Liebesgedichten. Verkörperung der Frau in Haut, Knochen Gliedern, Haar, Auge, Blut und chemischen Verbindungen ist Claire; ein poetischer Materialismus bricht durch die Zellen.«¹⁴

/»Budući da je Goll protivno od francuskih pjesnika bio formiran njemačkim ekspresionizmom, njegov nadrealizam nije tako neočekivan. Postao je čuven zbog upotrebe *genitivnih metafora* (M. P.); ali on se čuvao da ih upotrebljava do »automatske« proizvoljnosti: uvijek ostaju sačuvane asocijativne, psihološke i psihoanalitičke veze, posebno u ljubavnim pjesmama. Utjelovljenje žene u kožu, kosti, članke, kosu, oči, krv i kemijske spojeve jest Claire; poetski materijalizam izblja iz redaka«. (prev. M. P.)/

Wilhelm Duwe ukazuje na princip gradnje tipične Gollovske genitivne metafore:

»Während Goll davon ausging, entfernte Konkreta in Genitivform zu einem neuen poetischen Bild zu verbinden (»goldner Sand der Sterne), Celan in der Regel zwei Abstrakta zusammenfügt...«¹⁵

/»Dok Goll polazi od toga da povezuje udaljene konkretne stvari u genitivnom obliku u novu poetsku sliku (»zlatni pijesak zvijezda«), dotle spaja Celan dvije apstraktne imenice...« (Prev. M. P.)/

Goll na francuski jezik ili ih je bio ponovno obradio na francuskom. Francuska se verzija pojavila u Parizu 1934. godine pod naslovom *Chansons Malaises. Chansons de Manyana, Jeune Fille Malaise*. Originali na njemačkom smatrani su dugo vremena izgubljenima. Izbor iz tih pjesama prevela je na hrvatskosrpski autorica ovog članka. Vidi: *Republika*, 11/1971, str. 1222—1226.

¹⁴ Albert Soergel — Curt Hohoff, *Dichtung und Dichter der Zeit, Vom Naturalismus bis zur Gegenwart*, Düsseldorf, A. Bagel, 1964, Bd. II, str. 471.

¹⁵ Wilhelm Duwe, *Ausdrucksformen deutscher Dichtung. Eine Stilgeschichte der Moderne*, Berlin, E. Schmidt, 1965, str. 301.

Primjere za ovakav poetski spreg nalazimo u Gollovoj poeziji vrlo često:

Die Rose deiner Hand

(*Malaiische Lieneslieder*)

Totenkopf des Monds

(»Zwölf Hai-kais der Liebe«)

das Salz deiner Hände

(»Der Salzsee«)

Im Aug des goldenen Frosches glüht

(»Die inneren Bäume«)

Goll je najistinskije pjesnik onda kada njegova poezija postaje intimni govor ljubavnika ili razgovor dvoje ljubavnika, kao što je to u *Poèmes d'Amour*, *Poèmes de Jalousie* i *Poèmes de la Vie et de la Mort*, koje je napisao zajedno s Claire Goll, ili pak u zbirci *Malaiische Liebeslieder*, nastaloj oko 1930/32 godine. U tim ljubavnim pjesmama našao je Goll jedan od »praznora« inspiracije i stvaranja koje je tražio.

Pjesme su jednostavne, često bliske poeziji primitivnih naroda. *Malajске ljubavne pjesme* osim jednostavnosti odišu naivnom egzotikom, što im daje poseban čar i ljupkost. One u sebi savršeno sjedinjuju onu već navedenu antitezu; iz pera rafiniranog artista nastale su pjesme pune arhaičnog primitivizma. Mnogi su, kad se ta zbirka pojavila u Parizu 1934. pod naslovom *Chansons Malaises*, držali da je to naivna poezija neke mlade Malajke.

Evropski umjetnici 20. stoljeća otkrili su estetsku vrijednost primitivne umjetnosti, a njihov interes za egzotične predmete (afričke statuete, maske i slično) niknuo je iz prezasićenosti i umora od civilizacije. Primitivnost predstavlja nov način izražavanja, donosi osvježenje i novu, egzotičnu atmosferu. Njezino je otkriće izazvalo revoluciju prvenstveno u slikarstvu i kiparstvu, glazbi i baletu, a i u literaturi. I ta Gollova zbirka ilustracija je toga. *Malajске ljubavne pjesme* odvođe nas u daleku, mirnu zemlju, daleko od vreve Evrope i modernog svijeta, ali apstrahiramo li egzotiku, one ostaju poezija evropskog pjesnika, kojemu egzotika ovdje znači bijeg od dehumanizirane civilizacije¹⁸

¹⁸ Čežnja i zanosi za dalekim nepoznatim prostranstvima, zagonetnim zemljama i otocima nisu mimoišli ni naše pjesnike. Bijeg je Miloša Crnjanskog, suradnika *Zenita*, odveo na *Sumatru* i u »sumatraizam«. Njegova pjesma »Sumatra« nastala je 1920. godine, a *Objašnjenje Sumatre* objavljeno iste godine u *Srpskom književnom glasniku*, predstavlja manifest jedne nove pjesničke škole, u kojem se M. Crnjanski zalaže za nove forme i nove sadržaje. Analizirajući tu pjesmu Aleksandar Petrov utvrđuje: Govori nam *Sumatra* svojim prvim stihom da se iz haosa izašlo. Tri epiteta — *bezbržni, laki, nežni* — korespondiraju

Goll je ove pjesme pisao na njemačkom i na francuskom jeziku i teško bi se bilo odlučiti za ljepše, čak i kad postoje dvije različite verzije, kao što su npr. sljedeće:

An mir wuchsen Orangen
Weil deine Hände
Sich gerne runden
Sie hingen lange grün und bitter
Sie brauchten das Gold eines heissen Sommer auf
Und deiner Augen starre Geduld
Bis sie reiften
Nun aber pflücke
Deine eigene Liebe zurück

Cueille: o toi qui les choyas
Les deux oranges de mes seins
Tu les as vouluës lisses
Pour plaire à tes paumes
Et fraîches pour la soif nocturne
Ouvre-les
Dévore-les
Que leur sang d'or
T'abreuve et te nourisse

Goll nalazi inspiraciju u malim stvarima svakidašnjice, a prirodi je uvijek blizak;¹⁷ svaka njegova ljubavna pjesma, pjesma je i cvijetu, plodu, ptici i nebu:

svemu onome, paralelnom po kontrastu, o čemu se čitalo u *Vidovdanskim pesmama*, počev od *Prologa*. Nestalo je sudbinske uznemirenosti i ugroženosti zbog itačke »pijanke i bluda«, zbog obeščašćenosti majke, sestre, oca (»otac mi je sebar što na točku cvili«), brata, nacije: spao je teret kojim su bezbrojni mrtvaci pritiskivali dušu profeta koji je grmeo u njihovo ime, spali su okovi kojim je telo, svojim čulima, strašću i ljubavnom žudnjom, morilo dušu: smirila se krv osvetnika i ubice«. (A. Petrov, *Poezija Crnjanskog i srpsko pesništvo*, Beograd, V. Karadžić, 1971, str. 71.)

Crnjanski je »otputovao« i na snježne vrhove Urala, tamo ga je odvela njegova »čežnja«:

Sad smo bezbrižni, laki i nežni.
Pomislimo: kako su tihi, snežni
vrhovi Urala.

¹⁷ Claire an Iwan (1932)

»Qui, j'entends ta voix dans le silence et la moindre fleur me rappelle ton extase devant la nature indomptable, nos extases communes devant tout ce qui exalte«.

Iwan an Claire, Metz, 6. August 1936.

»Durch Dich lernte ich die Gerüche der Blumen kennen, die Namen der Vögel, die Kindlichkeit der Frauen, die Lieder von Schumann, wie sie eine zitternde Kehle gewent hat... durch Dich wurde ich erlöst von der Blindheit unserer Zeit und vom Fluch des Blutes, das damals die ganze Erde tränkete (...).

(Iwan Goll, — Claire Goll, *Briefe*, Mainz — Berlin, F. Kupferberg, 1966, str. 75, 193).

OSNOVNE ODREDNICE POEZIJE IWANA GOLLA

In jeder Amsel
Hab ich dich geliebt
In jedem Windstoss
Hab ich dich gespürt.

(»In jeder Amsel«)

Njegov je nadrealizam poetičan, nježan, čeznutljiv i dirljiv, pogotovo u pjesmama rastanka. Ljubav je ona gotovo svemoguća snaga i kad je priziva, Goll čini čuda:

O kehr zurück!
Ich will uns eine fünfte Jahreszeit erdichten:
Die Austern werden Flügel haben
Die Vögel Strawinsky singen
Und an den Feigenbäumen
Goldne Hesperiden reifen

Aus dem Kalender streichen
Will ich die Tage die du mich betrogst
Aus allen Landkarten
Die Strassen deiner Fluchten
Kehr nur zurück!
Die Welt wird sich verjüngen
Die Kompassse verlockt ein neuer Nord:
Dein Herz!

(Poèmes d'Amour)

On stvara peto godišnje doba u kojemu će oštrige imati krila, ptice pjevati Stravinskog, a na smokvi će zreti zlatne hesperidske jabuke. Kompase privlači novi sjever: srce voljene osobe.

Ljubav prenosi čovjeka preko zapreka:

Treffpunkt Orion:
Du von Paris, ich von Berlin,
Jeden Abend steigen wir hinauf.

(»Zwölf Hai-kais der Liebe«)

A sva ta čuda čini samo jedno, čovječje srce, jer:

Die Akazie hat Millionen Blüten,
Um zu schreien und zu lieben:
Ich nur ein Herz!

(»Zwölf Hai-kais der Liebe«)

Ljubav je u Golla beskrajno nježna:

Denn die Liebe ist zarter als Schneeglöckchen

(»Erster Frühlingstrauss
für dich«)

Ona kao da je oduvijek bila u njemu i postojala i onda kada je nije ni bio svjestan:

Potkraj života ta mu se tjeskoba pretvorila u konkretni strah od smrti, od kojega je Goll bijeg tražio u mističnosti i kabali. Ta obilježja nose pjesme nastale od 1947. do 1950, objavljene posmrtno u zbirci *Traumkraut* (1951).

U cjelokupnom pjesničkom opusu Iwana Golla, bilo kojem strujanju se priklanjao, konstantna je značajka njegove poezije vizualni efekt, na koji uvijek stavlja težište. Slika je bitni elemenat njegove poetske strukture. Wilhelm Duwe je vrlo točno okarakterizirao Gollov pjesnički stil i važnost vizualnog elementa u njemu:

Für Goll ist das Bild zum beliebtesten Attribut moderner Dichtung geworden, da in unserem Jahrhundert das Auge triumphiert, während bis dahin das Ohr aufgrund vom Rhythmus, Klang, Kadenz, Stabreim über die Qualität der Verse entschieden hat. Yvan Goll, der mit diesen Worten die Absichte des Surrealismus festhält, hat es gleichzeitig wie nur wenige Dichter verstanden, seine weithergeholtten blumigen Vergleiche und farbigen Bilder überzeugend miteinander zu verbinden.¹⁹

/»Za Golla je slika postala najomiljeniji atribut modernog pjesništva, jer u našem stoljeću trijumfira oko, dok je do sada uho odlučivalo o kvaliteti stiha na temelju ritma, zvuka, kadence, aliteracije. Yvan Goll, koji se tim riječima drži namjera nadrealizma, istodobno je kao malo koji pjesnik znao uvjerljivo međusobno povezati svoja široko zahvaćena cvjetna porođenja i obojene slike.« (prev. M. P.)/

Kao ilustracija slikovitosti i smjelosti sklopova raznorodnih pojmova neka posluži pjesma »Die inneren Bäume«, koja djeluje kao opis slike kakva nadrealističkog slikara

Die trunkenen
Die todestrunkenen Bäume meiner Jahre
Heiss wachsen sie aus meinem Haupt
Mit Frucht und Wurzel
Mit Händen und mit Sonnen
Behenden und besonnenen Tiere
Im Aug des goldenen Frosches glüht
Das Licht des Saturn
Während auf den Wiesen
Die Kometen blühen

Goll je neobično cijenio i osjećao riječ.²⁰ Njegove u igre riječima vrlo dosjetljive, duhovite i maštovite, kao u navedenoj pjesmi: *Mit Händen und mit Sonnen/ Behenden und besonnenen Tieren/*. Takve igre riječi i asocijacije po zvuku i značenju susrećemo u njega često. U pjesmi »Litanei zu Liebknechts Tod« poslužio mu je za to zgodan spoj dviju imenica Liebknechtova prezimena (Lieb + Knecht):

¹⁹ Wilhelm Duwe, *Ausdruckformen deutscher Dichtung*, Berlin, E. Schmidt, 1965, str. 296.

²⁰ »Primarni značaj kao što ga sugerije naslov članka (*Reč kao počelo*) Gol je pridao važnosti reči i jezika [. . .]. Nova poezija treba da povrati značaj prajezika i reči kbo osnovne materije, »dijamanta koji treba da bude cizelovan«. (Zoran Markuš, »Zenitistička poezija«, *Delo*, Beograd, 3/1975, str. 1220, 1221).

Nun, Freund, sind alle Lebenden dir Knechte.
 Nun, Liebender, sterbst du, der Welt Geliebter!
 Ave, Liebknecht.

I ime Rose Luxemburg inspiriralo ga je u tom smislu:

Heilige Rose blühen im Landwehrkanal
 Letzte Rose von Deutschland!

(»Ode an Berlin«)

Kao suma svih njegovih iskustava nastao je ciklus »*Johann Ohneland*« (*Jean sans Terre*), odraz samoga pjesnika u nadrealnom vide-nju. Taj »Ivan bez Zemlje« obraća se svom »crnom bratu«, boravi u paklu, stoji pred ogledalom, sreće Ahasvera, pjeva odu Francuskoj svibnja 1940, šeta Broadwayem, kupuje Manhattan i na kraju počiva u zemlji odrekavši se svoga nasljednog prava.²¹

Sav Gollov život je pjevanje, a u poeziji je cijeli njegov svijet koji je sam stvorio, jer mu je ovaj u kojem je živio bio stran i u njemu se nije najbolje snalazio. Snagom imaginacije, poput mnogih pjesnika-suvremenika (Trakl, Else Lasker-Schüler), prelazi on uske granice realnog svijeta i zalazi u bezgranične širine svijeta sna; njegov svijet postaje nadrealan, a on »osamljen i dobar na način šutljivih stabala i nijemog kamenja: tu bi on bio zemaljskomu najdalje, a umjetnosti najbliže.«²²

Dajući mu mjesto u antologijama, sastavljači ga uvrstavaju u najrazličitije odjeljke s podnaslovima poput ovih: »Weltherbst — Fluch, Verfolgung — Haft, Trost — Tröstung«,²³ zatim u »Traumländer«,²⁴ pa u »Zerfall und Neubeginn«. Sve to potvrđuje njegovu stalnu prisutnost u literarnom stvaranju od 1914. godine, i kao istaknutog ekspresionističkog pjesnika i kao utemeljitelja zenitizma, kao pokretača časopisa *Surrealisme* (Paris, 1924), u kojem su surađivali istaknuti francuski umjetnici Guillaume Apollinaire, Pierre Reverdy, Robert Delaunay i drugi. Bio je likovni kritičar, dobar crtač, prijatelj Chagalla, Jawlenskog, Delaunaya, Stefana Zweiga, Romaina Rollanda, Jamesa Joycea, Aragona i Eluarda. U New Yorku je pokrenuo francusko-američki časopis *Hemisphères* (1943—1946), u kojem su se javljali Saint-John Perse, Henry Miller i André Breton. Tridesetak

²¹ Iwan an Claire, Ehrwald, 6. März 1934

»Du wirst gemerkt haben, dass sich dieses lyrische Thema langsam zu einem grösseren Gesang entfaltet, in dem ich alles sagen möchte, was man zu einem heutigen Menschen sagen kann«. (*Briefe*, str. 137)

²² *Vidi* bilj. 1.

²³ *An den Wind geschrieben*, Lyrik der Freiheit 1933—1945, Gesammelt, ausgewählt und eingeleitet von Manfred Schösser, Darmstadt, Agora, 1961,² str. 150, 128, 256.

²⁴ *Gedichte des Expressionismus*, Hrsg. von Dietrich Bode, Stuttgart, Reclam, 1967.

²⁵ *Einakter und kleine Dramen des Expressionismus*, Hrsg. von Horst Denker, Stuttgart, Reclam, 1974.

godina on je u središtu svih kulturnih zbivanja u Evropi, anticipira ih ili utemeljuje nova strujanja²⁶ i radi na internacionalizaciji umjetnosti, posebno književnosti.²⁷

Goll je vrlo plodan i svestran pisac,²⁸ a iz mnoštva ekspresionističkih i postekspresionističkih književnih tvorevina izdvaja njegovu poeziju slikovita i osobna metaforika, neposrednost i jednostavnost izraza, posebno u ljubavnoj poeziji, po kojoj Goll ide u red najznačajnijih pjesnika svoga književnog razdoblja. Njegov poetski jezik predstavlja onu sponu s evropskim nadrealizmom na kojoj počiva mlada njemačka lirika nakon 1945. godine.

²⁶ Anticipira pariški nadrealizam i preteča je »antiteatra« svojim *Methusalemom*, za koji je predgovor napisao G. Kaiser, a ilustrirao ga je G. Grosz.

²⁷ Interesantan je podatak da su mnogi pjesnici iz svih krajeva svijeta ponudili svoju krv, kad su doznali da je Goll na samrti i on je svoje posljednje pjesme pisao doslovno krvlju mnogih pjesnika.

²⁸ Sve pjesme iz zbirke *Malajske ljubavne pjesme* citirane u ovom članku uzete su iz sljedećeg izdanja: Iwan Goll, *Malaisische Liebestlieder*, Ebenhaus bei München, Langewiesche-Brandt Verl., 1967.

Ostale citirane pjesme uzete su iz ovih zbirki:

Iwan Goll, *Unter keinem Stern geboren*, Ausgewählte Gedichte, Berlin — Weimar, Aufbau-Verl., 1973.

Iwan Goll, *Ausgewählte Gedichte*, Stuttgart, Ph. Reclam, 1968.

Mirjana Paljetak: GRUNDVORAUSETZUNGEN DER POESIE VON
IWAN GOLL

Zusammenfassung

Der Verfasser dieses Aufsatzes untersucht die Probleme in der lyrischen Dichtung von Iwan Goll und stellt fest, dass die bezeichnendsten Merkmale darin *Menschlichkeit, Liebe, Einsamkeit* und *Angst* seien. Unter den vielen Dichtern des Expressionismus und Postexpressionismus, in deren Werken ähnliche Probleme behandelt sind, zeichnet er sich in seiner Liebesdichtung besonders durch seine bildhafte, eigenartige Metaphorik und durch seine Unmittelbarkeit und Einfachheit der Ausdrucksweise aus. Goll zählt deshalb zu den begabtesten und bedeutendsten Dichtern der Zeit von 1914—1950.

Ein wesentliches Element seiner poetischen Struktur ist das *Bild*. Besondere Bedeutung misst Goll auch dem Wort an sich bei, weil es als poetische Erscheinung oftmals nur im dichterischen Zusammenhang sinnvoll ist.

Iwan Goll ist seit 1914 zuerst durch seine literarische Tätigkeit als expressionistischer Dichter, dann als Mitbegründer des »Zenitismus« in Zusammenarbeit mit Lj. Micić, ferner als Theoretiker und Dichter des Surrealismus bekannt.

Durch seine dichterische Sprache stellt Goll den Anschluss an den europäischen Surrealismus her und ist tonangebend für die neue deutsche Lyrik seit 1945.